

Social factors related to the tendency to democracy among students of Islamic Azad University Tabriz Branch

The main purpose of this study was to determine the relationship between socio-individual factors related to the tendency of students of the Islamic Azad University of Tabriz to democracy. The type of research was applied, the research method, survey and data collection tools were a researcher-made questionnaire. The statistical population was the students of Islamic Azad University, Tabriz Branch. The sample size was determined using Cochran's formula of 377 people. The sampling method was stratified random proportional to the size of the population. According to the obtained information, there was a direct and positive relationship between the variable of tendency towards democracy and the use of social networks among the students of the Islamic Azad University of Tabriz. There was a direct and positive relationship between the variables of tendency towards democracy and cultural capital. The degree of students' tendency towards democracy did not differ according to the level of students' socio-economic status. The average inclination to democracy was the same for all levels of education. According to the findings, the degree of inclination of students of the Islamic Azad University of Tabriz to democracy did not differ according to the gender of the students.

Keywords: Tendency to democracy, media and social networks, cultural capital, students of Islamic Azad University of Tabriz

ماهنامه علمی (مقاله علمی_ پژوهشی) جامعه شناسی سیاسی ایران،

سال پنجم، شماره ۵۵، دی ۱۴۰۱، صص ۵۷۶-۵۶۳

<https://dx.doi.org/10.30510/psi.2022.297626.2071>

عوامل اجتماعی مرتبط با میزان گرایش به دموکراسی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز

جواد علی اکبر پورا^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۱

محمود علمی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۰۵

صمد عابدینی^۳

چکیده:

هدف این پژوهش، تعیین رابطه عوامل اجتماعی - فردی مرتبط با میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز به دموکراسی بود. نوع پژوهش، کاربردی، روش تحقیق، پیمایش و ابزار گردآوری داده ها، پرسشنامه ساخته شده توسط محقق می باشد. جامعه آماری این پژوهش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز بود. حجم نمونه، ۳۷۷ نفر محاسبه و تعیین شد. روش نمونه گیری، تصادفی طبقه ای متناسب با حجم جامعه بود. با توجه به اطلاعات به دست آمده، بین متغیر گرایش به دموکراسی و میزان استفاده از شبکه های اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز رابطه مستقیم و مثبت وجود داشت. بین متغیر گرایش به دموکراسی و سرمایه فرهنگی رابطه مستقیم و مثبت وجود داشت. میزان گرایش دانشجویان به دموکراسی بر حسب سطح پایگاه اجتماعی - اقتصادی دانشجویان متفاوت نبود. میانگین گرایش به دموکراسی برای همه مقاطع تحصیلی یکسان بود. بر اساس یافته ها، میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی بر حسب جنسیت دانشجویان تفاوتی نداشت.

واژگان کلیدی:

گرایش به دموکراسی، رسانه و شبکه های اجتماعی، سرمایه فرهنگی، دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز

۱- گروه جامعه شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲- گروه جامعه شناسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران (نویسنده مسئول)

۳- گروه جامعه شناسی، واحد خلخال، دانشگاه آزاد اسلامی، خلخال، ایران

تجربه دموکراسی در سطح اجتماعی نتایج تاثیر گذار و مهمی بر گرایش به دموکراسی در سطح رسمی و سیاسی دارد. تمرکز تحلیل برخی نظریه پردازان از جمله ما نهیم از دولت به سمت جامعه و فرهنگ تغییر یافته است (پناهی، شالچی، ۱۳۹۴: ۱۰۰). گرایش به دموکراسی، وابسته به میزان جامعه پذیری افراد و فضاها، متفاوتی درون جامعه و حتی خانواده ها است (هابرماس، ۲۰۰۱، ۲۴۱). همانگونه که ما نهیم می گوید تلاش نظریه پردازان از دموکراتیک کردن سیاست به سمت دموکراتیک شدن بستر فرهنگی و اجتماعی آن تغییر جهت یافته است (مانهیم، ۱۳۸۵: ۲۵). جامعه برای گرایش شهروندان به دموکراسی و تحقق آن، القا و ریشه دار کردن پاره ای از عقاید اجتماعی به جامعه پذیری نیاز دارد (پاک نیا، ۱۳۸۳: ۷۸). جامعه پذیری سیاسی عبارت از تحصیل و اکتساب تدریجی هنجارها، گرایش ها و افکار مورد پذیرش و القا شده مبتنی بر بنیان های اجتماعی معمول نظام سیاسی موجود می باشد (نادمی، ۱۳۸۲: ۴۰) که بوسیله آن افراد در جامعه ای معین با نظام سیاسی آشنا می شوند و تا اندازه قابل توجهی ادراک شان از سیاست و واکنش های شان نسبت به پدیده های سیاسی تعیین می شود (نوری و دیگران، ۱۳۹۴: ۹۸). با توجه به اهمیت گرایش به دموکراسی و مشارکت سیاسی در حیات فرد و جامعه، پرداختن به این مقوله ضرورت دارد. در این میان پرداختن به گرایش به دموکراسی جوانان و نوجوانان و مشارکت سیاسی آنان در ایران اهمیتی دو چندان دارد. جامعه ایران جامعه جوان است. این گروه به عنوان یکی از گروه های جمعیتی اثر گذار در جوامع در حال توسعه محسوب می شوند که نوع رفتار و میزان مشارکت آنان در عرصه سیاست گاه می تواند تعیین کننده ثبات و نهادمندی یک نظام سیاسی و گاه عامل اصلی تخریب نهاد سیاسی موجود، بی ثباتی فراگیر و حتی تحول انقلابی جامعه باشد و در صورت عدم مشارکت، مشروعیت نظام را خدشه دار سازد. لذا شناخت عوامل موثر بر گرایش جوانان به دموکراسی و همچنین عوامل مرتبط با مشارکت سیاسی آنان بسیار مهم و ضروری است. امروزه جوامع به سمت مردم سالاری در حرکت است و حضور قشر آگاه و تحصیل کرده در فعالیت های سیاسی یکی از ویژگی های جوامع دموکراتیک است. هر چند در ایران فعالیت سیاسی دانشجویان سابقه طولانی ندارد و به دوران بعد از مشروطه بر میگردد لیکن امروزه تحت تاثیر جوامع دموکراتیک منش، دموکراسی یکی از مهم ترین و اساسی ترین مطالبات دانشجویی کشور است. فعالیت های سیاسی در دانشگاهها همواره یکی از مهم ترین مقوله های مطرح به هنگام بحث از ارتباط جامعه و دانشگاه و تاثیر متقابل آنها بوده است. جنبش دانشجویی از دهه ۱۹۶۰ به بعد در کلیه مناطق جهان نقش سرنوشت سازی را در تحولات سیاسی- اجتماعی جوامع ایفا نموده است و اغلب به عنوان پیشتاز نیروها و کارگذاران تغییر و تحول تلقی شده است. هابرماس از دانشجویان به عنوان یکی از منابع مهم روشنگری یاد می کند. به نظر وی، دانشجویان از آنجا که مستقیماً تحت تاثیر گروههای ذینفع اقتصادی قرار ندارند، توانایی مقابله با فشار دولت ها، جریان های سیاسی و روزنامه ها را خواهند داشت (هالوب، ۱۳۸۳: ۱۱۹). در کشورمان، بر اساس تازه ترین آمار موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، جمعیت دانشجوی کشور به ۳ میلیون و ۶۱۶ هزار و ۱۱۴ نفر رسیده است که از این تعداد استان آذربایجان شرقی با ۲۱۰ هزار نفر دانشجو در رتبه ششم کشور قرار دارد. دانشگاه آزاد اسلامی استان آذربایجان شرقی با ۲۳ واحد و ۱۲ مرکز دانشگاهی، ۱۴ آموزشکده سما پذیرای تعداد ۵۳ هزار نفر دانشجو در ۲۱۷۰ رشته محل میباشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز با ۲۰۱۰۰ هزار دانشجو و ۱۲۰۰ نفر هیئت علمی یکی از معتبرترین دانشگاه های ایران و در رده بندی های جهانی دانشگاهی جزء سه دانشگاه آزاد برتر ایران شناخته شده و قرار دارد. بر اساس مطالب فوق و همچنین نظر به ظرفیت بیش از ۲۰ هزار نفری دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز بر آن شدیم تا به مطالعه و بررسی میزان گرایش دانشجویان آن دانشگاه به دموکراسی و عوامل اجتماعی مرتبط به آن بپردازیم. با توجه به نقش موثر و کلیدی دانشگاه و دانشجویان در تحولات سیاسی جامعه و فراز و نشیب هایی که در دهه اخیر در میزان گرایش دانشجویان و مشارکت آنها در این تحولات بوجود آمده است، شناسایی و تعیین عوامل موثر بر میزان گرایش دانشجویان به

دموکراسی و مشارکت آنها در امور سیاسی کشور به عنوان یکی از مهم ترین قشر های تاثیر گذار بر روند تحولات سیاسی و اجتماعی جامعه حائز اهمیت فراوانی می باشد . هدف اصلی پژوهش حاضر ، تعیین رابطه عوامل اجتماعی مرتبط با میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز به دموکراسی می باشد و در تلاش است تا به دو سوال اساسی در این زمینه پاسخ دهد.

۱- میزان گرایش به دموکراسی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز چقدر است؟

۲- عوامل اجتماعی- فردی مرتبط با میزان گرایش به دموکراسی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز کدامند؟

۲. چارچوب نظری

چارچوب نظری مطالعه حاضر ، نظریه پیر بورديو است . از نظر بورديو انسان ها همواره در فضای اجتماعی چند بعدی قرار دارند که عمدتاً بر مبنای موقعیت طبقه اجتماعی شان تعریف شده است. طبقه اجتماعی که بورديو در نظر دارد صرفاً مبنای مارکسیستی ندارد، بلکه با دسترسی فرد به منابع گوناگون نظیر شغل، سن، جنسیت، وضعیت تحصیلات، میزان آشنایی و آگاهی از امور فرهنگی تعریف می شود . طبقات با ساختار روابط میان همه این خصوصیات ذریبط و نه فقط با تأکید بر یکی از آن ها دسته بندی می شوند . بورديو اصطلاح فضای اجتماعی را به جای طبقه اجتماعی می نشاند . سخن گفتن از فضای اجتماعی به این معنا است که بدون توجه به تفاوت های بنیادی به خصوص تفاوت های اقتصادی و فرهنگی، نمی توان کسی را با دیگری در یک گروه جای داد . او خوانش معتبر را تحلیل رابطه میان جایگاه اجتماعی، امکانات و موضع گیری ها یا همان گرایش های فرد می داند (بورديو، ۱۳۸۱: ۳۲) . در دموکراسی فرض بر این است که مردم نه به حکم ترس و اجبار ، بلکه از روی رضایت از حکومت پیروی می کنند و ساز و کار هایی برای تضمین این رضایت وجود دارد (شفیق، ۱۳۹۹: ۱۷۸). دموکراسی نظامی است مبتنی بر آراء و افکار عمومی که حکومت پیوسته باید در مقابل مردم احساس مسئولیت کند و حکومت باید منشأ دموکراتیک خود را تجدید کند. مردم سالاری ، مشارکت فعالانه و همگانی شهروندان در عرصه سیاست و زندگی مدنی را تامین می کند و از حقوق انسانی همه شهروندان پاسداری می کند. دموکراسی ، حکومت ، قانون و اعمال بی طرفانه قوانین و فرایندهای آن را در قبال شهروندان به طور برابر تضمین می نماید (مسعود نیا و دیگران، ۱۳۹۱: ۹۷) . دموکراسی نظامی مبتنی بر قانون است نه حکومت فرد . این وجه از دموکراسی ، یعنی حکومت قانون ، به حقوق شهروندی و تداوم نظم اجتماعی منجر می شود و علاوه بر این، حد و حدود حکومت را معین می سازد (رهبری، ۱۳۸۶: ۵۷) . ضرورت وجود فرهنگ دموکراتیک نیز لازمه استقرار و تداوم دموکراسی است . از آنجا که دموکراسی آفریده انسان های دموکراتیک است ، تنها هنگامی تحقق پذیر است که از پایگاه گسترده در میان مردم برخوردار باشد (دال، ۱۳۸۹: ۳۰) . دموکراسی به عنوان شیوه سیاسی زندگی سیاسی در جهان مدرن بر مبنای و اصولی استوار است که در طی فرایند دراز مدت مبارزه برای ایجاد حکومت دموکراتیک ، تکوین یافته اند . جوهر این اصول و مبنا را می توان در اصلت برابری انسان ها ، اصلت فرد، اصلت قانون، اصلت حاکمیت مردم و تأکید بر حقوق مدنی و طبیعی و سیاسی انسان ها یافت. منظور از اصلت برابری این است که در دموکراسی ، افراد ، گروه ها و طبقات مردم نسبت به یکدیگر از لحاظ حق حکومت کردن، برتری و امتیازی ندارند. حق حاکمیت برای همیشه به هیچ فرد یا گروهی واگذار نشده است و هیچ گروهی نمی تواند به عنوان برتری فکری یا ذاتی بر دیگران حکومت کند. مشروعیت قدرت تنها بر رضایت مردم در پیروی از حکومت مبتنی است (بشیریه، ۱۳۸۰: ۱۹) .

۳. پیشینه تحقیق :

پناهی و شالچی (۱۳۹۴) در پژوهشی به مطالعه گرایش به دموکراسی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در بین شهروندان تهرانی پرداختند. یافته‌های تبیینی پژوهش نشانگر آن است که بین گرایش به دموکراسی و عوامل طبقاتی، نظیر سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی و همچنین گرایش به دموکراسی و عوامل فرهنگی مانند تجربه اجتماعی دموکراتیک (مدارای اجتماعی، مشارکت اجتماعی، نگرشهای خانوادگی دموکرات) رابطه‌ای معنادار وجود دارد؛ به طوری که این متغیرها ۳۴ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین میکنند؛ همچنین در بین متغیرهای مستقل، سرمایه فرهنگی بیشترین تأثیر را بر میزان گرایش به دموکراسی دارد.

ذوالفقاری و فعلی (۱۳۸۸) در تحقیقی به بررسی تاثیر جایگاه جوانان تهران در فضای اجتماعی بر روی میزان گرایش آنان به ارزش‌های دموکراتیک پرداخته‌اند که عمده‌ترین یافته‌های پژوهش نشان داد: بین سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی و گرایش به ارزشهای دموکراتیک رابطه مستقیم وجود دارد به طوری که با افزایش سرمایه اقتصادی و فرهنگی افراد مورد مطالعه، گرایش آنها به ارزشهای دموکراتیک بیشتر می‌شود. بین سرمایه اجتماعی و گرایش به ارزشهای دموکراتیک رابطه معکوس وجود دارد، به طوری که با کاهش سرمایه اجتماعی گرایش به ارزش‌های دموکراتیک بیشتر می‌شود. بین متغیرهای زمینه‌ای مانند سن و تحصیلات با گرایش به ارزش‌های دموکراتیک رابطه وجود دارد، یعنی با بالا رفتن سن و تحصیلات گرایش به ارزش‌های دموکراتیک نیز بالا می‌رود. ولی بین متغیر تاهل با میزان گرایش به ارزش‌های دموکراتیک رابطه معناداری دیده نشد. همچنین بین جایگاه افراد در فضای اجتماعی و میزان گرایش به ارزش‌های دموکراتیک رابطه وجود دارد، به نحوی که با بالا رفتن جایگاه فرد در فضای اجتماعی، گرایش به ارزش‌های دموکراتیک نیز بالا می‌رود و با پایین آمدن جایگاه فرد در فضای اجتماعی، گرایش به ارزش‌های دموکراتیک کمتر می‌شود.

ایمان و مقدس (۱۳۸۱) در مقاله‌ای با عنوان "عوامل مؤثر در مشارکت سیاسی جوانان در شیراز" در یافته‌اند که کارایی سیاسی، پایگاه اقتصادی- اجتماعی، در آمد و شغل، تحصیلات، اعتماد و آگاهی سیاسی، جنسیت و اعتقادات مذهبی از جمله عوامل مؤثر بر مشارکت هستند. آنها همچنین به این نتیجه رسیدند که جامعه‌پذیری نقش مهمی در مشارکت سیاسی افراد ایفا می‌نماید به علاوه انگیزه جوانان برای مشارکت سیاسی معمولاً نفع شخصی نیست. سید امامی (۱۳۸۴) در پژوهشی تحت عنوان سنجش اشکال و سطوح مشارکت سیاسی دانشجویان و نگرش آنان درباره مشارکت سیاسی در سطح دانشگاه‌های شهر تهران با استفاده از روش پیمایشی و بهره‌گیری از ابزار پرسشنامه و با هدف پاسخ به برخی از سوالات پرداخته است. بر اساس یافته‌های پژوهش، حدود نیمی از دانشجویان به سیاست خیلی یا تا حدودی اظهار علاقه کرده‌اند. رابرت دال (۱۹۸۲) تلاش کرد تا پدیده "گرایش و عدم گرایش افراد به مشارکت سیاسی را تبیین کند. به نظر وی، وقتی افراد تصور کنند آنچه انجام می‌دهند اثر قابل توجهی بر نتایج سیاسی خواهد گذاشت، بیشتر در امور سیاسی درگیر می‌شوند و بالعکس. دال بر این باور است که کسی نمی‌تواند تأثیر عقاید و عمل سیاسی خود را بر دیگران انکار کند. به نظر او، در سیاست بر خلاف علوم طبیعی، بین نظر علمی و عقاید، یعنی معرفت سیاسی و عقیده سیاسی فاصله‌ای نیست. بنا بر این، آشکار است که عقاید سیاسی همانند نیاز به امنیت و تهدید امنیت، در عمل سیاسی فرد اثر می‌گذارند و ساختار و کارکرد نهادها و نظام‌های سیاسی را متأثر می‌سازند. بک و جنینگز (۱۹۸۲) در تحقیق خود مدل‌های مختلفی برای تبیین مشارکت سیاسی جوانان پیشنهاد کرده‌اند. آنها در مدل‌هایی نشان داده‌اند که پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین، مشارکت والدین، فعالیت‌های دبیرستانی جوانان و سوگیری مدنی والدین از مهم‌ترین متغیرهای مؤثر بر مشارکت سیاسی محسوب می‌شوند. بررسی‌های نشان داد که در مورد موضوع تحقیق، هنوز تحقیق جامعه‌شناختی در کشور ما انجام نگرفته است و این بررسی شاید مقدمه‌ای برای تحقیقات آتی باشد.

۱- بین میزان استفاده از رسانه و شبکه های اجتماعی (فضای مجازی) و گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی رابطه وجود دارد .

۲- بین میزان سرمایه فرهنگی و میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی رابطه وجود دارد.

۳- میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی بر حسب نوع پایگاه اجتماعی - اقتصادی دانشجویان متفاوت است.

۴- میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی بر حسب سطح تحصیلات آنان متفاوت است.

۵- میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی بر حسب جنس آنان متفاوت است.

۵- روش تحقیق :

این پژوهش از نوع پژوهش های کاربردی است. از روش پیمایش به علت کار آمد بودن و قدرت آن در توصیف و تحلیل رابطه بین متغیرها، استفاده گردید . روش اصلی گردآوری اطلاعات ، روش میدانی است . ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه محقق ساخته بود . اعتبار ابزار اندازه گیری از طریق اعتبار صوری یعنی نظرخواهی از اساتید راهنما و مشاور و دو تن از اساتید متخصص و نیز استفاده از گویه های آزمون شده قبلی تامین گردید . پایایی ابزار با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه شد . میزان آلفا ۰/۷۷ بود . جامعه آماری دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز با ۱۲ دانشکده دارای ۲۰۱۰۰ هزار دانشجوی بود. نمونه آماری ، با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۷ نفر تعیین شد . روش نمونه گیری ، روش تصادفی طبقه ای متناسب با حجم جامعه بود . سهم هریک از دانشکده ها ، متناسب با تعداد دانشجویان آن دانشکده به نسبت کل دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز به شرح ذیل می باشد :

جدول ۱. آمار دانشجویان

ردیف	دانشکده	دختر	پسر	کل	نسبت به کل دانشگاه	تعداد نمونه
۱	ادبیات فارسی و زبان های خارجی	۸۱۳	۴۶۶	۱۲۷۹	۶,۳۶٪	۲۴
۲	پرستاری و پزشکی	۹۵۷	۵۱۹	۱۴۷۶	۷,۳۳٪	۲۸
۳	علوم سیاسی و حقوق	۷۷۳	۱۴۴۳	۲۲۱۶	۱۱,۰۲٪	۴۱
۴	دامپزشکی	۲۳۲	۳۲۱	۵۵۳	۲,۷۵٪	۱۰
۵	دندان پزشکی	۱۰۲	۱۵۷	۲۵۹	۱,۲۸٪	۵

۶	علوم انسانی	۲۳۵۳	۸۸۶	۳۲۳۹	٪۱۶,۱۱	۶۱
۷	علوم پایه	۷۱۰	۳۴۳	۱۰۵۳	٪۵,۲۳	۲۰
۸	مهندسی و فنی	۱۳۱۸	۳۰۵۷	۴۳۷۵	٪۲۱,۷۶	۸۲
۹	اقتصاد و مدیریت	۱۰۸۹	۱۸۹۷	۲۹۸۶	٪۱۴,۸۵	۵۶
۱۰	هنر و معماری	۹۰۷	۷۸۰	۱۶۸۷	٪۸,۳۹	۳۲
۱۱	کشاورزی	۵۰۶	۴۷۱	۹۷۷	٪۴,۸۶	۱۸
۱۲	مجموع	۹۷۶۰	۱۰۳۴۰	۲۰۱۰۰	٪۱۰۰	۳۷۷

۶- تعریف متغیرها :

۶-۱- گرایش به دموکراسی

گرایش عبارت است از ارزشیابی های مثبت و منفی یا احکام ارزشی مطلوب یا نا مطلوب درباره اشیاء ، اشخاص و وقایع . گرایش ها چگونگی احساس هر کسی را نسبت به چیزی نشان می دهند (اوپنهایم، ۱۳۶۹:۱۳۰). گرایش به چیزی ، حالت بالقوه ای از رفتار می باشد که فعلیت نیافته و عملی صورت نپذیرفته است لیکن میل و رغبت به این شیوه رفتاری در افراد وجود داشته و در صورت بروز و وجود زمینه مساعد ، این میل و رغبت تبدیل به رفتار دموکراتیک خواهد شد . گرایش به دموکراسی طبق چارچوب تئوریک بوردیو مانند سایر گرایش های فرد به مثابه بخشی از منش افراد و متأثر از جایگاه آنان در فضای اجتماعی تبیین می شود (پناهی، ۱۳۹۴:۵۴) .

۶-۱-۲- تعریف عملیاتی و اندازه گیری :

گرایش به دموکراسی با توجه به تعاریف نظری، حاوی دو بعد **نگرشی** و **رفتاری** بود که بعد **نگرشی** آن با شاخص های مدارای سیاسی، اثربخشی سیاسی ، مخالفت با نگرش های اقتدارگرایی و بعد **رفتاری** با شاخص های مشارکت سیاسی و اعتراض به اقتدارگرایی اندازه گیری شد .

الف (مدارای سیاسی با شاخص های گشودگی افراد نسبت به تکرر عقاید سیاسی و در نظر گرفتن حقوق برابر سیاسی برای گروه های سیاسی متفاوت تعیین شد. اقتدارگرایی سیاسی با شاخص های واگذاری امور به نخبگان، قبول خشونت نسبت به مخالفان و بی توجهی به حقوق مدنی فردی اندازه گیری گردید .

ب (اثربخشی سیاسی ، تصور فرد از میزان مؤثر بودن مشارکت سیاسی او در امور جامعه تعریف شد . مشارکت سیاسی با شاخص های فعالیت سیاسی داوطلبانه در رابطه با انتخاب کردن و انتخاب شدن برای پست های سیاسی جامعه و اثرگذاری بر سیاست ها و برنامه های عمومی جامعه سنجش گردید .

ج (مخالفت با نگرش های اقتدارگرایی با شاخص آمادگی برای اعتراض اندازه گیری شد . (پناهی ، شالچی، ۱۳۹۴:۱۰۴). همچنین ارزش های دموکراتیک در جامعه در سه بعد آزادی ، مدارا و مشارکت سنجیده شدند :

الف) آزادی شامل ابعاد فردی، گروهی و رسانه

ب) مدارا و تساهل شامل ابعاد فردی، اجتماعی، سیاسی، جنسیتی، مذهبی و قومی

پ) مشارکت شامل فردی و جمعی (گلابی و دیگران، ۱۳۹۵: ۸۷).

۶-۲- رسانه و شبکه های اجتماعی در فضای مجازی

رسانه های گروهی یا وسایل ارتباط جمعی غالباً به وسایلی که ارتباط جمعی از طریق آنها بوقوع می پیوندد اطلاق می شود. رسانه های گروهی شامل، رسانه های چاپی مانند روزنامه، کتاب، مجله، رسانه های الکترونیک مانند رادیو، تلویزیون، اینترنت (بلیک و هارولدسن، ۱۳۷۸: ۵۲). میزان استفاده از رادیو، تلویزیون، روزنامه، شبکه های اجتماعی و اینترنت در بر مبنای ساعت و از طریق پرسشنامه در بین پاسخگویان اندازه گیری شد.

۶-۳- پایگاه اجتماعی - اقتصادی

موقعیت اجتماعی و جایگاهی که فرد در گروه یا مرتبه اجتماعی یک گروه در مقایسه با گروههای دیگر احراز می کند. پایگاه و موقعیت اجتماعی فرد، حقوق و مزایای شخصی را تعیین می کند. (کوهن، ۱۳۸۵: ۱۹۳). متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی با استفاده از سه معرف مرتبه شغلی، میزان تحصیلات و میزان درآمد مورد سنجش عملیاتی قرار گرفت و پس از آن با ترکیب این معرف ها، شاخص آن در سطح فاصله ای ایجاد شد.

۶-۴- سرمایه فرهنگی

سرمایه فرهنگی به دانش، سلیقه و شیوه زندگی مربوط می شود که به فرد اجازه می دهد از طریق آن به منزلت دست یابد. سرمایه فرهنگی بر مبنای نظریه بوردیو دو منبع مهم دارد. نخست عادت واره ها در زندگی خانوادگی و دوم تحصیلات. از دیدگاه بوردیو تحصیلات از جمله متغیر های بسیار مهمی است که می تواند حتی جانشین عادت واره های خانوادگی شود. زیرا می تواند به فرد سلیقه، ادب و شیوه هایی را بیاموزد که فرد را به منزلت خاصی نزدیک می کند (ممتاز، ۱۳۸۶: ۱۵۳).
در تحقیق حاضر، سرمایه فرهنگی به عنوان مجموعه ای از ثروت های نمادین و معلومات کسب شده با شاخص هایی مانند به دانشی دست داشتن، با فرهنگ بودن و به زبان و نحوه بیان تسلط داشتن، در حالت عینیت یافته به صورت کالاهای فرهنگی مادی مانند مالکیت کتاب و در حالت نهادینه شده در جامعه به صورت عناوین، مدارک تحصیلی و جایگاه های اجتماعی اندازه گیری شد (بوردیو، ۱۳۸۴: ۱۴).

۷- یافته های توصیفی:

بر اساس یافته های بدست آمده، ۲۰۳ نفر معادل ۵۳/۸ درصد پاسخ دهندگان مرد و ۱۷۴ نفر معادل ۴۶/۲ درصد پاسخ دهندگان زن می باشند. ۲۲۱ نفر معادل ۵۸/۸ درصد مجرد و ۱۵۶ نفر معادل ۴۱/۲ درصد متأهل می باشند. ۲۳۹ نفر معادل ۶۳/۴ درصد در مقطع کارشناسی، ۱۰۶ نفر معادل ۲۸/۱ درصد در مقطع کارشناسی ارشد و ۳۲ نفر معادل ۸/۵ درصد از افراد نمونه در مقطع دکتری در حال تحصیل می باشند. ۲۷۱ نفر معادل ۷۱/۹ درصد مادران پاسخ دهندگان دارای تحصیلات زیر دیپلم، ۸۴ نفر معادل ۲۲/۳ درصد دارای تحصیلات دیپلم و ۱۹ نفر معادل ۵ درصد دارای تحصیلات فوق دیپلم، ۳ نفر معادل ۰/۸ درصد دارای تحصیلات کارشناسی و کارشناسی ارشد می باشند. ۱۶۲ نفر معادل ۴۳ درصد پدران پاسخ دهندگان دارای تحصیلات زیر دیپلم، ۱۵۲ نفر معادل ۴۰/۳ درصد دارای تحصیلات دیپلم و ۵۷ نفر معادل ۱۵/۱ درصد دارای تحصیلات فوق دیپلم، ۶ نفر معادل ۱/۶ درصد دارای تحصیلات کارشناسی و کارشناسی ارشد، دکتری و حوزوی می باشند. ۹ نفر معادل ۲/۴ درصد پاسخ دهندگان در رشته ادبیات، ۴ نفر معادل، ۱/۳ درصد در رشته آمار، ۱۴ نفر معادل ۳/۷ درصد

در رشته هنر، ۲۶ نفر معادل ۶/۹ درصد در رشته برق و الکترونیک، ۱۰ نفر معادل ۲/۶ درصد در رشته دامپزشکی، ۵ نفر معادل ۱/۳ درصد در رشته دندانپزشکی، ۲۵ نفر معادل ۶/۶ درصد در رشته اقتصاد، ۴ نفر معادل ۱/۳ درصد در رشته فیزیک، ۲۲ نفر معادل ۵/۸ درصد در رشته حقوق، ۳۱ نفر معادل ۸/۲ درصد در رشته جامعه‌شناسی، ۱۹ نفر معادل ۵ درصد در رشته کشاورزی، ۲۰ نفر معادل ۵/۳ درصد در رشته مکانیک، ۱۸ نفر معادل ۴/۸ درصد در رشته معماری، ۳۰ نفر معادل ۸ درصد در رشته مدیریت، ۱۵ نفر معادل ۴ درصد در رشته مهندسی شیمی، ۱۶ نفر معادل ۴/۲ درصد در رشته پرستاری، ۱۲ نفر معادل ۳/۲ درصد در رشته پزشکی، ۴ نفر معادل ۱/۳ درصد در رشته شیمی، ۱۸ نفر معادل ۴/۸ درصد در رشته علوم سیاسی، ۱۵ نفر معادل ۴ درصد در رشته زبان انگلیسی، ۸ نفر معادل ۲/۱ درصد در رشته علوم اسلامی و ۳ نفر معادل ۰/۸ درصد در رشته زیست‌شناسی در حال تحصیل می‌باشند. ۱۸۶ نفر معادل ۵۰/۲ درصد شاغل و ۱۹۱ نفر معادل ۵۰/۹ نفر پاسخ‌دهندگان بیکار می‌باشند.

از نظر پایگاه اجتماعی - اقتصادی، ۲۳ نفر معادل ۶/۱ درصد از پاسخگویان در سطح بسیار پایین، ۱۲۷ نفر معادل ۳۳/۶ درصد در سطح پایین، ۱۴۳ نفر معادل ۳۷/۹ درصد متوسط، ۶۵ نفر معادل ۱۷/۲ درصد در سطح بالا و ۱۹ نفر معادل ۵ درصد در سطح بسیار بالا هستند.

جدول ۲. آمار توصیفی میزان استفاده از تلویزیون، میزان استفاده از اینترنت و ساعات مطالعه

انحراف معیار	میانگین	بیشینه	کمینه	تعداد	
۰/۸۱۱	۳/۲۸	۴	۰	۳۷۷	میزان استفاده از تلویزیون
۰/۵۳	۳/۶	۵	۲	۳۷۷	میزان استفاده از اینترنت
۱/۱۱	۲/۷۹	۵	۱	۳۷۷	ساعات مطالعه

جدول ۳. آمار توصیفی متغیرهای درآمد، سرمایه فرهنگی و گرایش به دموکراسی

انحراف معیار	میانگین	بیشینه	کمینه	تعداد	
۱/۳۹	۴/۵۷	۹	۳	۳۷۷	درآمد (به میلیون تومان)
۰/۷۰۲	۳/۶۵	۴/۹۱	۱/۹۱	۳۷۷	سرمایه فرهنگی
۰/۵۱۵	۳/۷۱	۴/۷۹	۲/۲۹	۳۷۷	گرایش به دموکراسی

۸- آزمون فرضیه ها :

فرضیه ۱: بین میزان استفاده از شبکه های اجتماعی (فضای مجازی) و گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی رابطه وجود دارد.

با توجه به اطلاعات به دست آمده ضریب همبستگی پیرسون بین متغیر گرایش به دموکراسی و میزان استفاده از شبکه های اجتماعی ۰/۶۱۶ می‌باشد که نشان دهنده یک رابطه مستقیم و مثبت می‌باشد. چون ۰/۰۲۵ بیشتر از معنی داری است، فرض

صفر مبنی بر عدم رابطه خطی بین گرایش به دموکراسی و میزان استفاده از فضای مجازی رد می شود، هرچقدر میزان استفاده از فضای مجازی بیشتر باشد، میزان گرایش به دموکراسی در بین دانشجویان بیشتر می باشد.

جدول ۴. آزمون همبستگی پیرسون

میزان مشارکت مردمی		
۰/۶۱۶	ضریب همبستگی پیرسون	گرایش به دموکراسی
۰/۰۰۱	معناداری آزمون	
۳۷۷	تعداد	

فرضیه ۲: بین میزان سرمایه فرهنگی و میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی رابطه وجود دارد.

با توجه به اطلاعات به دست آمده ضریب همبستگی پیرسون بین متغیر گرایش به دموکراسی و سرمایه فرهنگی ۰/۶۱۶ می باشد که نشان دهنده یک رابطه مستقیم و مثبت می باشد. چون ۰/۰۲۵ (خطای نوع اول) بیشتر از معنی داری است، فرض صفر مبنی بر عدم رابطه خطی بین گرایش به دموکراسی و سرمایه فرهنگی رد می شود، هرچقدر سرمایه فرهنگی در بین دانشجویان بیشتر باشد، میزان گرایش به دموکراسی در بین آنها بیشتر می باشد.

جدول ۵. آزمون همبستگی پیرسون

سرمایه فرهنگی		
۰/۶۱۵	ضریب همبستگی پیرسون	گرایش به دموکراسی
۰/۰۰۱	معناداری آزمون	
۳۷۷	تعداد	

۳- میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی بر حسب سطح پایگاه اجتماعی - اقتصادی دانشجویان متفاوت است.

با توجه به اطلاعات جدول ذیل چون ۰/۰۲۵ (خطای نوع اول) از معنی داری (۰/۰۸۴) کمتر است، دلیلی برای رد فرض صفر مبنی بر یکسان بودن میانگین متغیر گرایش به دموکراسی بر اساس نوع پایگاه اجتماعی آنها نداریم. به عبارت دیگر میانگین متغیر گرایش به دموکراسی بر اساس پایگاه اجتماعی - اقتصادی یکسان است.

جدول ۶. مقایسه متغیر گرایش به دموکراسی بر اساس نوع پایگاه اجتماعی - اقتصادی

معنی داری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	
۰/۰۸۴	۱/۷۴۶	۰/۴۶۱	۴	۱/۸۴۵	بین گروهی
		۰/۲۶۴	۳۷۲	۹۸/۲۳۳	درون گروهی

کل	۱۰۰/۰۷۸	۳۷۶	-	
----	---------	-----	---	--

۴- میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی بر حسب سطح تحصیلات آنان متفاوت است. با توجه به اطلاعات جدول ذیل چون ۰/۰۲۵ (خطای نوع اول) از معنی داری ۰/۰۹۲ کمتر است، دلیلی برای رد فرض صفر مبنی بر یکسان بودن میانگین گرایش به دموکراسی بر اساس سطح تحصیلات نداریم. به عبارت دیگر میانگین متغیر گرایش به دموکراسی برای هر ۳ سطح تحصیلی یکسان است.

جدول ۷. مقایسه متغیر گرایش به دموکراسی در بین مقاطع تحصیلی

معنی داری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	
۰/۰۹۲	۲/۴۰۴	۰/۶۳۸	۲	۲/۲۷۶	بین گروهی
		۰/۲۶۵	۳۷۱	۹۸/۴۱	درون گروهی
		-	۳۷۳	۹۹/۶۸۶	کل

۵- میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی بر حسب جنسیت دانشجویان متفاوت است. در جدول اول آماره‌های توصیفی متغیر گرایش به دموکراسی در بین دو گروه زنان و مردان آورده شده است. در جدول دوم آزمون لون بری بررسی یکسان بودن واریانس متغیر گرایش به دموکراسی برای دو رده زن و مرد آورده شده است با عنایت به اینکه ۰/۰۲۵ (خطای نوع اول) کمتر از معنی داری که ۰/۱۸۶ است، می باشد دلیلی برای رد فرض صفر مبنی بر یکسان بودن واریانس گرایش به دموکراسی برای دو گروه زن و مرد نداریم. با توجه به اینکه در هر دو حالت (با فرض برابری واریانس و عدم برابری واریانس) ۰/۰۲۵ (خطای نوع اول) کمتر از معنی داری برای هر دو حالت است، دلیلی برای رد فرض صفر مبنی بر یکسان بودن میانگین متغیر گرایش به دموکراسی برای دو گروه زن و مرد نداریم، به عبارت دیگر گرایش به دموکراسی برای دو گروه زن و مرد یکسان می باشد.

جدول ۸. آماره های توصیفی متغیر گرایش به دموکراسی بر اساس جنسیت

تاهل	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین خطای استاندارد
مرد	۲۰۳	۳/۷۵۰	۰/۴۸۹	۰/۳۴
زن	۱۷۴	۳/۶۷۹	۰/۵۴۴۳۲	۰/۴۳

جدول ۹. آزمون تی تست

				آزمون لون
--	--	--	--	-----------

بازه اطمینان ۹۵ درصدی برای اختلاف میانگین‌ها					معنی داری	F	
-۰/۰۳۳۵۰	۰/۱۷۵	۰/۱۸۲	۳۷۵	۱/۳۳۷	۰/۱۸۶	۱/۷۵۳	با فرض برابری واریانس
-۰/۰۳۴	۰/۱۷۶	۰/۱۸۶	۳۵۱/۲۷	۱/۳۲۶			با فرض عدم برابری واریانس

۹- نتیجه گیری و بحث :

هدف اصلی پژوهش حاضر ، تعیین رابطه عوامل اجتماعی - فردی مرتبط با میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز به دموکراسی بود . نوع پژوهش ، کاربردی ، روش تحقیق ، پیمایش و ابزار گردآوری اطلاعات ، پرسشنامه محقق ساخته بود . اعتبار ابزار اندازه گیری از طریق اعتبارصوری و پایایی ابزار با استفاده از آلفای کرونباخ تعیین شد . جامعه آماری دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز با ۱۲ دانشکده و دارای ۲۰۱۰۰ هزار دانشجو بود . حجم نمونه ، با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۷ نفر تعیین شد . روش نمونه گیری ، روش تصادفی طبقه ای متناسب با حجم جامعه بود . با توجه به اطلاعات به دست آمده ، بین متغیر گرایش به دموکراسی و میزان استفاده از شبکه های اجتماعی رابطه مستقیم و مثبت وجود داشت ، هرچقدر میزان استفاده از فضای مجازی بیشتر باشد، میزان گرایش به دموکراسی در بین دانشجویان بیشتر می باشد . ضریب همبستگی پیرسون بین متغیر گرایش به دموکراسی و سرمایه فرهنگی ۰/۶۱۶ بود که نشان دهنده یک رابطه مستقیم و مثبت بود . هر چقدر سرمایه فرهنگی در بین دانشجویان بیشتر باشد، میزان گرایش به دموکراسی در بین آنها نیز بیشتر می باشد . با توجه به اطلاعات به دست آمده ، میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی بر حسب سطح پایگاه اجتماعی - اقتصادی دانشجویان متفاوت نیست ، یعنی میانگین متغیر گرایش به دموکراسی بر اساس پایگاه اجتماعی - اقتصادی دانشجویان یکسان است . این نتیجه با یافته های ایمان و مقدس (۱۳۸۱) همسویی داشت . میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی بر حسب سطح تحصیلات آنان تفاوتی نداشت ، بنابراین میانگین متغیر گرایش به دموکراسی برای همه مقاطع تحصیلی یکسان است . این یافته با نتایج تحقیق ذوالفقاری و همکاران (۱۳۸۸) متفاوت بود . بر اساس یافته ها ، میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به دموکراسی بر حسب جنسیت دانشجویان تفاوتی نداشت و گرایش به دموکراسی برای دو گروه دانشجویان زن و مرد یکسان بود . این یافته با نتایج تحقیق اله دادی و همکاران (۱۳۸۹) متفاوت است . بطور کلی باید گفت ، عصر حاضر ، عصر دموکراسی است و مردم در تعیین سیاست و کارویژه های سیاسی نقش بزرگی دارند . سیاست ، مستقیم یا غیر مستقیم ، همه انسان ها را در بر می گیرد . مردم و بویژه دانشجویان در مورد هدف ها و وظایف دولت و جایگاه فرد و رابطه اش با اقتدار دولت آگاهی یافته و در همه ارکان جامعه ایفای نقش می نمایند . در تحلیل و بیان یافته های این بررسی باید گفت ، مطابق با نظر بوردیو گرایش به دموکراسی همانند گرایش های دیگر فردهمچون بخشی از رفتار افراد و تحت تاثیر جایگاه آنان در فضای اجتماعی تبیین می شود . همچنین به نظر هومنز ، هر رفتاری که پاداش بیشتری را برای فرد به دنبال داشته باشد یا آن فرد معتقد باشد که چنین پاداشی در انتظار اوست ، احتمالاً وقوعش بیشتر است زیرا فرد از یک سو در جستجوی حداکثر سود یا بالاترین پاداش و از سوی دیگر در پی پائین ترین هزینه هاست . بنابراین گرایش سیاسی افراد و دانشجویان به کسب حداکثر سود (پاداش) و کمترین هزینه (مجازات) بستگی دارد .

۱۰- پیشنهاد های کاربردی :

با توجه به نتایج بدست آمده ، پیشنهاد می شود :

- به لحاظ جامعه پذیری سیاسی ، با مشارکت نخبگان دانشگاهی مطالب سیاسی مفید در فضای مجازی به اشتراک گذاشته شود تا دانشجویان بتوانند اطلاعات و تحلیل سیاسی خود را غنی سازند .

- سرمایه فرهنگی دانشجویان از طریق تجهیز دانشگاه به تکنولوژی های اطلاعاتی مدرن ، ارتقای موقعیت و جایگاه اجتماعی آنها ، احترام اجتماعی متقابل ، اهدای جوایز فرهنگی و کتاب به دانشجویان مستعد تقویت گردد .

- سازمان های مدنی و مردم نهاد با توجه به سلیقه های سیاسی دانشجویان جهت مشارکت دانشجویان در فعالیت های سیاسی در جامعه و در محیط دانشگاه ایجاد و فعال گردد .

۱۱- منابع :

اله دادی ، نورالدین؛ سعادت مهر، مسعود. (۱۳۸۹). رابطه عوامل اجتماعی فرهنگی و باورپذیری مردم سالاری. فصلنامه رفاه اجتماعی. شماره ۴۳، صص ۸۹۱ ۸۳۱

امامی ، سید کاوس و منتظری مقدم ، رضا (۱۳۹۱) نقش فرهنگ اعتماد و عملکرد نهاد های سیاسی در ایجاد اعتماد سیاسی: بررسی پیمایشی دانشجویان دانشگاه تهران، پژوهشنامه علوم سیاسی ، شماره ۲۸

ایمان ، محمد تقی و مقدس، علی اصغر(۱۳۸۱) بررسی عوامل موثر بر مشارکت سیاسی جوانان مورد مطالعه شهر شیراز، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد، سال ۳۵، شماره سوم و چهارم، سال ۳۵

بشیریه ، حسین، (۱۳۸۴) درس های دموکراسی برای همه، تهران، انتشارات نگاه معاصر.

بورديو، پي (۱۳۸۴) شکل های سرمایه در سرمایه اجتماعی، ترجمه خاکباز و پویان، چاپ دوم، تهران، نشر شیرازه

بورديو، پيیر، (۱۳۸۱) ، نظریه کنش دلایل عملی و انتخاب عقلانی ، ترجمه مرتضی مروی، چاپ دوم، تهران: انتشارات نقش و نگار

پاک نیا، محبوبه(۱۳۸۳)، متغیر های موثر بر رشد دموکراسی، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی ، دوره ۶، شماره ۱۰، بهار ۸۳ ص ۴۷-۷۷

پناهی ، محمد حسین و شالچی، سمیه (۱۳۹۴) ، گرایش به دموکراسی و عوامل موثر بر آن در بین شهروندان تهرانی ، فصلنامه پژوهش های راهبردی سیاست، دوره ۴، شماره ۱۳، پائیز ۱۳۹۴، صص ۹۵-۱۱۸

دال،رابرت، (۱۳۸۹) درباره دموکراسی ، ترجمه فیروز سالاریان، تهران، نشر چشمه

ذوالفقاری ، ابوالفضل (۱۳۸۸) رابطه انواع دینداری با نگرش بر ارزش های دموکراتیک در بین دانشجویان. رساله دکتری جامعه شناسی. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی

ذوالفقاری، ابوالفضل، (۱۳۸۷) بررسی تاثیر جایگاه افراد بر روی گرایش آنان به ارزش های دموکراسی، فصلنامه پژوهش اجتماعی، شماره ۵، دوره ۲.

راد ، فیروز و ایور ، هژار (۱۳۹۶) ، بررسی عوامل اجتماعی جامعه پذیری سیاسی مرتبط با میزان گرایش به دموکراسی در بین دانشجویان بومی دانشگاه های شهر مهاباد ، مجله مطالعات جامعه شناسی ، سال دهم ، شماره ۳۷ ، زمستان ۱۳۹۶

رهبری ، مهدی (۱۳۸۶) ، متجددان ایرانی و تجدد در عصر مشروطه ، فصلنامه مطالعات ملی ، دوره ۸ ، شماره ۳۲ ، زمستان ۱۳۸۶ ، ص ۵۷-۷۶

شفیق ، مصطفی (۱۳۹۹) ، فرایند تکوین دموکراسی و جمهوری در افغانستان ، فصلنامه علمی مطالعات علوم انسانی پژوهان ، دوره ۸ ، تابستان ۹۹ ، ص ۹۷-۱۰۲

گلایبی، فاطمه و دیگران (۱۳۹۵) ، ساخت و اعتبار یابی پرسشنامه سنجش گرایش به ارزش های دموکراتیک در بین شهروندان ، مجله جامعه شناسی اقتصادی و توسعه، دوره ۵، شماره ۲، ص ۱۶۵-۱۹۱

مانهایم، کارل (۱۳۸۵) ، دموکراتیک شدن فرهنگ ، ترجمه پرویز جلالی، چاپ دوم، تهران: نشر نی

مسعود نیا ، حسین و دیگران (۱۳۹۱) ، آسیب شناسی جنبش مشروطیت با تکیه بر دیدگاه کوهن ، دو فصلنامه تاریخ نامه ایران بعد از اسلام، دوره ۳، شماره ۴ ، بهار و تابستان ۱۳۹۱ ، ص ۱۳۷-۱۶۶

ممتاز، فریده (۱۳۸۶) ، مفهوم طبقه از دیدگاه بوردیو، پژوهشنامه علوم انسانی، سال ۱۳۸۶، شماره ۳۲

نوری ، هادی و دیگران (۱۳۹۴) ، سنجش رابطه میان وضعیت اقتصادی و فرهنگ سیاسی در بین دانشجویان دانشگاه گیلان ، مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره ۹، شماره ۴، زمستان ۹۴، ص ۸۴-۱۰۵

هالوب ، رابرت ، (۱۳۸۳) ، یورگن هابرماس ، نقدی در حوزه عمومی ، ترجمه حسین بشریه ، چاپ سوم ، تهران: نشر نی

- Habermas, Jurgen, (2002), **Deliberative Politics**, Estlund, Oxford: Blackwell.

-Dahl, Robert A (1382): **Polyarshy; PartiCipation and Opposition**, London: UniversityPress.

-Habermas, Jurgen (2001), **Three Normative Models of Democracy**, **Theorise of Democracy**, Terchek, Oxford.